

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**DEPARTAMENT DE MÈTODES D' INVESTIGACIÓ I DIAGNÒSTIC EN
EDUCACIÓ**

**Programa de Doctorat: Qualitat Educativa en un Món Plural
(Bienni 2002- 04)**

TESI DOCTORAL

**CAP A UN CURRÍCULUM INTERCULTURAL A
PRIMÀRIA. LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ COM A
METODOLOGIA I LA CANÇÓ COM A
DESENCADENANT DEL CANVI**

Doctoranda: Olga Gonzàlez Mediel

Directores: Dra. Mª Àngels Marín
Dra. Marta Sabariego

Barcelona, 2008

CAPÍTOL 7: PROCÉS DE TRANSFORMACIÓ CURRICULAR.

ETAPA DE SENSIBILITZACIÓ

INTRODUCCIÓ

D'acord amb els objectius que vam establir per a les diferents fases del procés investigador, intentarem ara, amb ajut dels diferents buidats del material recollit¹³³, exposar les conclusions dels anàlisis parcials per bucles d'actuació (amb la finalitat de veure el progrés del procés), quant a la consecució d'objectius curriculars interculturals. La intenció final és:

- Descriure la dinàmica i el procés de desenvolupament de l'equip investigador
- Identificar el procés de formació del professorat
- Veure el procés de transformació curricular

Aquests tres objectius no es van establir separatament, doncs s'assoleixen al llarg del propi procés investigador, però s'ha intentat sistematitzar al màxim la seva presentació, perquè es fes més comprensible el discurs.

¹³³ L'anàlisi qualitatiu que permetrà conèixer en profunditat aquests canvis es realitza mitjançant l'aplicació del programa informàtic Atles-Ti d'acord amb les categories previstes, i els documents analitzats són tots els que es van recollir al llarg del procés: diaris de sessions del professorat, fulls d'anècdotes, informes orals de les reunions i registres narratius de les observacions en directe i enregistrades. Veure exemples dels anàlisis en l'annex del capítol IV.

Capítol 7.

Amb aquesta idea, es presenta un procés de canvi inscrit en un “continuum” d’acció que comprèn tres moments diferents:

- Primer bucle d’acció: prova del material elaborat per la investigadora-formadora: *etapa de sensibilització* (capítol 7).
- Segon bucle: el professorat participant crea el seu propi material i assaja diferents estratègies d’ensenyament-aprenentatge: *cap a l’autonomia* (capítol 8).
- Tercer bucle d’acció: Cadascun dels mestres participants cristal·litza un protocol diferent d’actuació i el consolida: *consolidació* (capítol 9).

Aquests tres bucles d’acció no es van plantejar des d’un bon començament, ja que la intenció inicial era anar avançant quantitativament i qualitativament cap a la transformació curricular pretesa, i alhora, fomentar la major autonomia del professorat en el treball investigador.

L’experiència viscuda ens permet presentar un procés que es va desenvolupar al voltant de les cinc reunions (corresponents a la segona fase del procés investigador i detallades al capítol metodològic), que reflexionaven sobre el què s’havia fet i planificaven el que s’hauria de fer. L’anàlisi de les dades obtingudes finalment, ens permet distingir tres etapes que correspondrien, aproximadament, als tres trimestres lectius: el primer moment d’actuació (des de la reunió del 1/10 –planificació- a la reunió del 9/11 –valoració-), correspondria al primer bucle d’acció, els dos següents moments d’actuació (entre la reunió del 9/11 –planificació-, a la reunió del 1/3 –valoració), definarien un segon bucle, i els dos últims moments d’actuació (entre la reunió del 29/3 -planificació- a la reunió del 23/6, -valoració-), encabirien un tercer bucle.

Efectivament, en un primer moment el professorat prova el material elaborat per la formadora i el valida. Amb aquest bagatge, comença a dissenyar i provar noves estratègies d’ensenyament i aprenentatge, a més de cercar i crear el seu propi material. Per últim, durant l’últim trimestre de curs, cadascun dels mestres participants consolida les seves pròpies formes de fer.

Quant a la dinàmica de l’equip investigador, es presenten les tres fases que van estar presents a cadascun dels bucles d’actuació:

1) Planificació: disseny de la intervenció i formació inicial.

2) *Acció: execució i recollida de dades.*

3) *Reflexió: valoració, dificultats sorgides i suggeriments de millora.*

El procés de formació del professorat es recull en un quart apartat de cadascun dels bucles, d'acord amb el que l'anàlisi de les dades ens va proporcionar.

El procés de transformació curricular emergeix, igualment, en el moment de buidar i analitzar les dades de cadascun dels bucles sobre el **què s'ha fet d'allò que s'havia proposat fer.**

Presentem ara els informes corresponents als tres bucles d'acció¹³⁴ d'acord amb el que acabem de conèixer, i que analitzarem amb l'ajut de les categories previstes¹³⁵ per a aquesta fase del procés investigador quant a formació i transformació curricular.

1. PRIMER BUCLE D'ACCIÓ: ETAPA DE SENSIBILITZACIÓ

A fi i efecte d'anar traspasant aquesta implicació des de la investigadora-formadora al professorat participant, es va decidir **començar a treballar amb una cultura que tingués representants a les tres aules** de segon curs, de manera que es poguessin treballar els mateixos continguts, objectius i activitats d'ensenyament-aprenentatge a totes elles, facilitant així el coneixement pràctic de la idea a desenvolupar.

Amb el plantejament anterior va començar efectivament un primer bucle d'acció, en el qual vam establir **com a objectiu bàsic el “provar” el material elaborat per la investigadora**, amb la intenció de validar la possibilitat de la transformació curricular cap al model intercultural, plantejada com a objectiu general de la investigació.

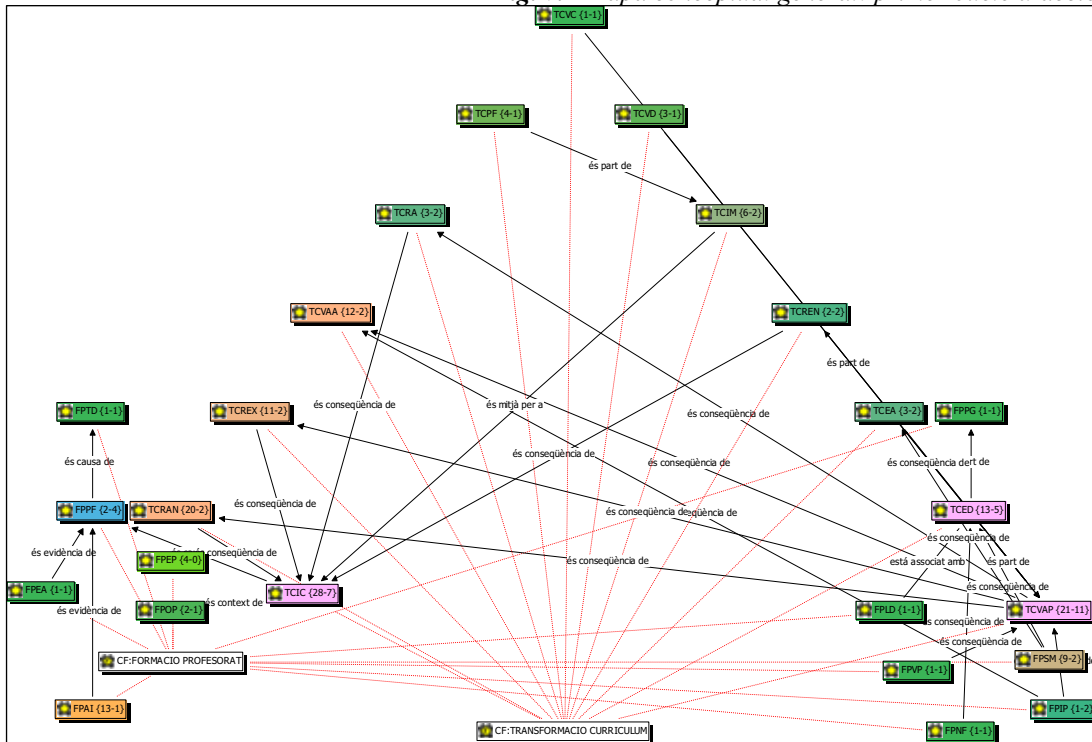
Els resultats generals obtinguts en aquest primer bucle són altament satisfactoris, tal com demostra el mapa conceptual aconseguit pel buidat de categories. Destaca principalment l'estreta relació que hi ha entre les dues grans dimensions analitzades: *la transformació curricular i el procés de formació del professorat.*

¹³⁴ El primer en aquest mateix capítol, i els dos bucles següents en els capítols 8 i 9.

¹³⁵ Presentades al capítol metodològic.

El mapa conceptual que es presenta a continuació ens ajudarà a visualitzar els resultats d'aquest primer bucle d'acció.

Fig. 7.1 Mapa conceptual general: primer bucle d'acció

Per analitzar i avaluar la *transformació curricular* es van establir quatre subdimensions que englobaven totes les categories d'anàlisi previstes per identificar-la:

1. Activitats d'innovació curricular del professorat quant a integració del contingut i objectius curriculars interculturals. (TCIC)
2. Activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc... (TCIM, TCFP)
3. Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte té en l'alumnat autòcton i el nouvingut. (TCRA, TCREX, TCREN, TCRAN, TCVA)
4. Valoració i opinió personal del professorat respecte a l'aplicació de

l'experiència a l'aula: efectes, incidència, dificultats, dinàmica i clima intercultural. (TCVAP,TCVD,TCVC,TCEA).

Les principals evidències del procés de transformació curricular les trobem en analitzar els resultats quant a les diferents integracions de contingut (TCIC-28 acotacions), i també en la dada que recull les modificacions que el professorat participant ha fet respecte a les estratègies metodològiques per aconseguir-lo, (TCIM- 8 i TCPF-6 acotacions).

Les subdimensions 3 i 4 recolliran, per la seva banda, l'impacte i la valoració d'aquesta transformació curricular. L'alt nombre d'acotacions (40), recollides en analitzar aquestes dues subdimensions, demostra les evidències que tenim per demostrar l'efecte i l'impacte de l'experiència, ja des del començament, tant per les reaccions de l'alumnat com per les valoracions del professorat.

La *formació del professorat* es va recollir gràcies a les disset categories previstes¹³⁶ per avaluar el procés de formació del professorat. El mapa ens presenta fins a 54 acotacions que esdevenen l'indicador d'aquest procés formatiu.

Tres subdimensions agrupen totes les categories corresponents a la formació del professorat:

1. Respecte als continguts: Aprenentatge sobre el model educatiu intercultural. A través dels recursos didàctics A través de metodologies Aprenentatge sobre altres cultures.
2. Respecte a les vies o metodologia: Treball cooperatiu i intercanvi d'experiències entre col·legues. Reunions conjuntes. Tasca de la investigadora-formadora. Autoformació.
3. Respecte a les condicions: Esforç i implicació personal. En relació al procés investigador. Quant al temps de dedicació. Quant a la falta de formació.

Entenem que la formació del professorat respecte als *continguts* està estretament

¹³⁶ Els codis i la seva correspondència es detallen a l'annex del capítol 4.

Capítol 7.

relacionada amb la realització de les diferents activitats previstes i el canvi d'estratègies metodològiques per aconseguir-les realitzar, com hem plasmat en les relacions del mapa conceptual corresponent a aquest primer bucle.

Respecte a les *vies o metodologia*, en aquest primer moment, destaquen les acotacions corresponents a la formació aportada per la investigadora (13), evidències del procés de formació del professorat, i conseqüent amb el primer moment del treball investigador realitzat.

El més destacable respecte a la subdimensió prevista per analitzar les *condicions*, són les 9 acotacions que fan referència a suggerències de millora (FPSM), indicador que el professorat participant no només s'ha preocupat de portar a terme les activitats previstes, sinó que s'implica, des de bon començament, en un procés de canvi qualitatiu.

Finalment, entenem que ha quedat palesa l'estreta relació entre la transformació curricular i la formació del professorat, no només per la capacitat que han demostrat els pràctics per fer allò que s'havia proposat fer, sinó perquè la reflexió sobre aquestes noves pràctiques i el seu impacte en l'alumnat, també esdevenen uns valuosos elements de formació, (com recullen les relacions entre els diferents codis al mapa conceptual).

1.1. PLANIFICACIÓ I DISSENY

Per facilitar el començament de l'acció i ajudar en el procés de formació, **la investigadora va elaborar unitats de programació de mostra per a totes les àrees** que contemplessin alhora els continguts curriculars pel nivell i matèries, tot modificant els recursos emprats a fi d'assolir també diferents objectius interculturals.

La cultura sobre la qual vam començar a treballar el coneixement i reconeixement per aconseguir un "contacte" que permetés establir un diàleg intercultural (Aguado, 1991), va ser la cultura Brasileira –amb representants a les tres aules de segon curs-, i els objectius culturals i interculturals triats varen ser, d'acord amb les indicacions generals de Jordán (1996), Navarro (coord.1994) i Besalú (2002), els següents:

Taula 7.1 Resum de les unitats de programació de mostra: Brasil

Música.

Objectius curriculars

- De totes les possibilitats de treball musical que hi ha al currículum de música per a aquesta etapa, estava clar que volíem aprofitar el introduir les diferents llengües presents a l'aula mitjançant una cançó, encara que, amb el material escollit per representar la cultura brasilera vam poder donar resposta també al bloc de moviment, ja que el recurs triat és cançó i dansa alhora.

Objectius interculturals

- **Conèixer danses i cançons d'altres països: Ciranda**

Activitats

- Presentar el Brasil segons la introducció de la cançó preparada a l'efecte i demanda de col·laboració de l'alumnat originari d'allà.
- Cantar en portuguès, cantar en català i dansar el ball de roda.

Número de sessions

Dues, una per introduir el país, aprendre la cançó en portuguès i català i aprendre la dansa i una altra de consolidació i repàs.

Àrea de llengua¹³⁷.

Objectius curriculars:

- Com que els objectius bàsics per a aquesta àrea són la comprensió oral i escrita i l'expressió oral i escrita, vam decidir treballar:

Objectius interculturals:

- **Capacitació metalingüística (llengües romàniques:portuguès)**
- **Foment de la capacitació lecto-escriptora**
- **Comprensió i lectura de contes populars.**

Activitats:

- D'una banda, vam fer servir el full de la cançó per treballar aspectes metalingüístics, ja que se li va fer subratllar a l'alumnat les paraules de la cançó original (en portuguès) amb quatre colors diferents: blau per les paraules iguals al català, vermell per les que fossin iguals en castellà, verd per les que en català i castellà també s'escriu així i groc per les que s'assemblen molt però fossin diferents en alguna lletra. La intenció era que l'alumnat s'adonés pràcticament de la gran semblança que tenen les tres llengües.

- També amb el full de la cançó es va poder treballar la capacitat lecto-escriptora, ja que l'alumnat va llegir en veu alta tant la lletra en portuguès com la versió en català.

- La tercera activitat prevista va ser la comprensió oral d'un conte popular portuguès, d'un personatge molt conegut per la canalla brasilera: "Saci Pereré"

Número de sessions:

Es va preveure dedicar una sessió per assolir les dues primeres activitats i una segona pel treball del conte.

Coneixement del medi social i natural:

Objectius curriculars:

L'ensenyament d'aquesta àrea s'encamina a que l'alumnat adquireixi el coneixement necessari per a comprendre i valorar la realitat humana, social i natural del món en que viuen, i quant a coneixement històric i geogràfic. Són però, els àmbits on més clarament apareix la perspectiva del grup majoritari en la societat, Per això, ens va semblar doncs que podríem des del enfocament intercultural assolir els següents:

Objectius interculturals.

- **Presentació dels països en un altre suport gràfic: planisferi de Peters.**
- **Coneixement geogràfic del Brasil**

¹³⁷ Per la similitud dels objectius de les diferents matèries de llengua (catalana, castellana i llengües estrangeres), entenem que es poden aplicar, a diferents nivells, les mateixes directrius interculturals en totes elles.

Capítol 7.

Activitats:

- Presentar un mapamundi gegantí en blanc sobre la projecció de Peters a fi i efecte d'anar "ressaltant" al llarg del curs els països coneguts. Localitzar Brasil al mapa i destacar la selva amazònica i diferents trets representatius.

- Proporcionar a l'alumnat una còpia en D-4 perquè ressegueixi el perfil de Brasil i pinti de verd la part corresponent a la selva.

Número de sessions:

-Dues, una per la presentació general i el treball conjunt i una segona pel treball individual.

Plàstica

Objectius curriculars:

Amb unes grans possibilitats de treball curricular, vam pensar en reforçar la "comprensió lectora" i proposar fer el dibuix del personatge del conte.

Objectiu intercultural

- **Coneixement d'altres formes de ser.**

Activitats:

Dibuix del personatge descrit al conte brasiler (nen negre, amb una sola cama, que fuma en pipa...)

Número de sessions

Una

Educació física:

Objectius curriculars

Amb un component lúdic que ajuda a establir relacions, l'expressió corporal també ens facilitava l'enfocament intercultural, ja que vam poder incloure:

Objectius interculturals

- **Coneixement i pràctica de jocs psicomotrius populars d'altres països.**

Activitats

Conèixer les regles i practicar el joc de:"Joan Palmada"

Número de sessions

Una

Àrea de matemàtiques.

Objectius curriculars

Els objectius per a aquesta matèria es presenten com l'aprenentatge pel raonament pràctic i inductiu, el càlcul mental, el raonament deductiu i abstracte i la capacitat de estimar resultats i magnituds. D'acord amb el país del qual parlariem vam definir els següents:

Continguts interculturals:

- **Comparació del tamany de Brasil, Espanya i Catalunya**
- **Distància entre Brasil i Espanya**

Activitats:

- Amb l'ajut de la projecció del mapa de Peters es va veure la relació entre el tamany de Brasil tot comparant-lo amb Espanya i altres països del món.

- Es va realitzar un joc d'aproximació individual a la relació entre el tamany de tots dos països, contant que un "gomet" tapava tota la península ibèrica i avançant quants "gomets" serien necessaris per tapar la silueta de Brasil.

Número de sessions:

Una

Conèixer aquestes indicacions va fer adonar-se al professorat –**formació implícita**- de les possibilitats de treballar interculturalment des de totes les matèries escolars, defugint el reduir només a les àrees artístiques i al coneixement del medi, la introducció de dades culturalment diverses.

Es va decidir doncs, **començar a finals del mes d'octubre** a introduir i treballar les unitats de programació preparades en diferents sessions, segons les possibilitats de cada un dels mestres tutors, contant amb **seguir el protocol establert respecte al treball, en primer lloc, des de l'àrea de música amb el recurs musical previst.**

1.2. EXECUCIÓ, RECOLLIDA DE DADES, ACCIÓ.

Durant aproximadament tres setmanes tot **el professorat**, efectivament, **va anar provant el material amb el seu alumnat**, d'acord amb les indicacions de les unitats de programació conegudes, i va recollir les seves impressions en els diaris de sessions i fulls d'anècdotes preparats a l'efecte.

La investigadora-formadora, convertida en aquests moments en observadora (participant i no participant segons les matèries i el professorat implicat), va portar registres narratius de tot allò que veia, tant en directe com enregistrat en vídeo, amb la finalitat també d'adonar-se de l'efectivitat del procés i poder, posteriorment, triangular la informació recollida. **Aquesta característica de la investigació-acció cooperativa fa també reeducar-se als investigadors participants**, com ens feien veure Bartolomé i Sandín (2001).

D'acord amb les categories d'anàlisi previstes per a aquesta fase de transformació curricular, podem veure fins a quin punt es van assolir els objectius per a aquest primer bucle d'acció i que podem agrupar en quatre metacategories que ens permetran seguir el procés des de la veu de les persones participants a l'experiència.¹³⁸

1.2.1.-Activitats d'innovació curricular del professorat quant a integració del

¹³⁸

La especificació dels codis emprats es presenta al capítol metodològic de la tesi

Capítol 7.

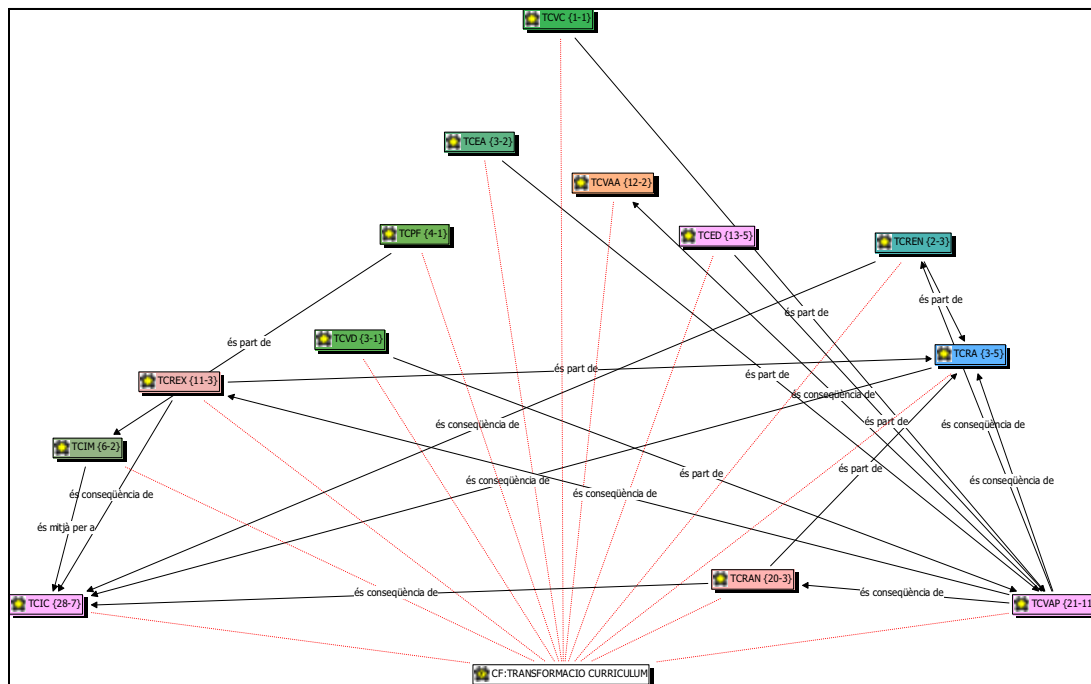
contingut i objectius curriculars interculturals.

1.2.2.-Activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc...

1.2.3.-Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte té en l'alumnat autòcton i el nouvingut.

1.2.4.-Valoració i opinió personal del professorat respecte a l'aplicació de l'experiència a l'aula: efectes, incidència, dificultats, dinàmica i clima intercultural.

Fig. 7.2 Mapa conceptual general de les categories corresponents a la transformació curricular del primer bucle d'acció

1.2.1. Activitats d'innovació curricular intercultural del professorat quant a integració del contingut i assoliment d'objectius curriculars.

Aquesta metacategoria vol recollir, d'una banda, el “**què**” s'ha fet realment vers un model de currículum intercultural i, d'altra banda, fins a quin punt el que s'ha fet respon a les característiques que aquest ha de tenir.

Una avantatge en aquest primer bucle d'acció es que **el material ja estava validat** tant quant a integració de contingut cultural com a assoliment d'objectius curriculars per àrees i amb activitats dissenyades per respondre a un veritable currículum intercultural.

Es important però, **analitzar si efectivament el professorat va adoptar aquest canvi en la seva pràctica educativa** i va portar a terme el que s'havia previst. Mirarem d'esbrinar-ho.

Efectivament, **veurem en el buidat de l'anàlisi que els tres mestres tutors i l'especialista de música han fet la seva feina**, respectant les indicacions de les unitats de programació preparades per a totes les àrees: música, matemàtiques, plàstica, llengües, educació física i coneixement del medi, cadascun en diferents moments i amb diverses metodologies de treball.

Amb la finalitat de **veure el lligam de la diferent integració del contingut de les matèries**, mostrem ara algun exemple, des de la veu d'una de les tutores que ens faran fer una idea del **desenvolupament general de les sessions** que van fer els mestres generalistes, ja que a educació física i a música es va treballar amb els especialistes.

“1) Presentació del mapa mundi i el mapa Peters mut. Exploració i cerca al mapa: Barcelona, Catalunya, Espanya, Brasil i comparar les dimensions. Explicació del Planeta Blau i veure que encaixen els continents (aportacions dels alumnes).

2) Lectura del conte del Sací-Perere.

3) Dibuix del personatge del conte.

4) Lectura individual de la cançó Cirandha .Localització de paraules iguals o semblants a la llengua catalana i/o castellana.

5) Repassem el conte que els ha cridat molt l'atenció i acaben el dibuix.

6) Retallem cartronets amb la silueta de la península ibèrica. Seiem tots junts davant del mapa mut de Peters, Anticipem quantes vegades creuen que cabrà Espanya dins el Brasil, molts diuen 6, 7 o 10. Clavem xinxetes fins a 20 i el mapa queda ple, comenten !que gran! i diuen que els viatges de punta a punta han de ser molt llargs. Parlem de l'Amazones i de la selva., es parla dels incendis i la destrucció de la selva.

7) Repartim un mapa mundi individual, pintem els oceans i busquem Brasil”(P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:3)

Aquestes primeres sessions van desenvolupar-se de manera semblant a les tres aules i tothom va treballar els continguts previstos, encara que, amb una certa flexibilitat horària en aquesta franja educativa, algun tutor va encadenar diverses activitats aprofitant tota la tarda i/o tot el matí per donar continuïtat a la temàtica proposada, i d'altres van respectar les matèries programades, mentre els especialistes ho van fer en el moment que els tocava tenir a cada grup. En tot cas les sessions van realitzar-se **durant la primera i segona setmana de novembre** segons els grups i respectant el fer-ho després de la sessió de música corresponent.

De tota manera, **les tres classes van assolir els objectius previstos per a aquesta primera fase.**

Encara que ja ha quedat palès que el professorat efectivament ha portat a terme la integració de contingut prevista per a totes les àrees, hem de **triangular la informació** i demostrar que tot el que diuen que han fet, efectivament s'ha portat a terme¹³⁹, per la qual cosa mostrem alguns fragments dels registres narratius de l'observadora corresponents a algunes de les sessions.

“En primer lloc repartim els fulls amb la lletra de la cançó i els colors per taules, i la Marta explica que haurem de subratllar en diferents colors les paraules de la cançó que siguin iguals al castellà, en altre color les que siguin iguals al català, en un altre les que s'assemblin molt i deixar sense subratllar les que no s'assemblin de res... Abans de començar tothom em deixa clar que és que tenen el Joao de Brasil, on es parla portuguès, i han cantat la cançó a l'hora de música” (P15: O-Brasil 2A llengua .rtf - 15:1)

“Ara la Maite els explica (senyalant ara el mapa de Peters) , que està en blanc perquè anirem buscant i senyalant els països que anem coneixent al llarg del curs tant a música, com a Educació física, castellà ...Tot seguit, reparteixen una còpia en petit de la projecció de Peters perquè els nens i nenes busquin, marquin i pintin: Catalunya, Espanya i Brasil., i després es guardarà a la carpeta de coneixement del medi fins a una propera sessió.” (P17: O-Brasil 2c -v- general.rtf - 17:6)

A banda de la **consecució del objectius previstos** per a totes les àrees s'ha de destacar que **el propi alumnat ha ampliat el ventall de possibilitats d'integració de contingut cultural** ja que, **des d'una metodologia participativa**, els mateixos nens i nenes, tant els nascuts a Brasil com els nascuts aquí han cercat i trobat semblances en els contes,

¹³⁹ A l'annex d'aquest capítol es troben exemples del material elaborat per l'alumnat en diferents sessions, de diverses matèries i representants de les tres aules implicades. També s'adjunta una gravació en vídeo d'una sessió sobre Brasil a l'annex del capítol metodològic..

han demanat informació extra sobre el país, s'han adonat clarament de les semblances entre les llengües, etc...

Veiem alguns indicadors de la feina feta, d'acord amb els objectius plantejats..

Música,

Objectius previstos:

- **Conèixer danses i cançons d'altres països: Ciranda**

“Aprenen la cançó i la ballen a l'aula de música”. (P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:1)

Coneixement del medi:

Objectius previstos

- **Presentació dels països en un altre suport gràfic: planisferi de Peters.**
- **Coneixement geogràfic del Brasil**

“Pengem un mapa de Peters al suro de la classe. João que és molt eixerit comenta: " Hala un mapa del món, jo ja sé on està Brasil... i també BCN”(P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:4)

Matemàtiques,

Objectius previstos

- **Comparació del tamany de Brasil, Espanya i Catalunya**
- **Distància entre Brasil i Espanya**

“La sessió es va plantejar de manera participativa i com un joc:sobre un mapa de Peteres calcular i comprovar quantes vegades cabia la silueta d'Espanya a dins del Brasil” (.P 4: D- brasil 2A F-2.rtf - 4:1)

“2ª sessió: Mapa: Càlcul de quantes vegades és més gran Brasil que Catalunya. Han treballat amb precisió i hem consensuat que “l'estimació” està en 45 vegades. (P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:8)”

Llengües,

Objectius previstos

- **Capacitació metalingüística (llengües romàniques:portuguès)**
- **Foment de la capacitació lecto-escriptora**
- **Comprensió i lectura de contes populars.**

“La Pilar de 2n.B els hi explica el conte de "Saci".” (P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:5)

“Lectura del conte per part de la mestra”(P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:1)

“Per la tarda es treballa la part de proximitat de llengües”(P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:3)

Educació visual i plàstica,

Objectius previstos

- **Coneixement d'altres formes de ser.**

“Fem el dibuix del Saci- pererê” .(P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:5)

“Fan un dibuix sense model del personatge”.(P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:6)

Educació física,

Objectius previstos

- **Coneixement i pràctica de jocs psicomotrius populars d'altres països.**

“En el joc de “Juan palmada “ no hi ha hagut cap problema. El de “¿Te gustan tus amigos?” els hi ha costat una mica entendre'l. Un cop l'han entès han disfrutat força”. (P 5: D- Brasil 2C-J.rtf - 5:4)

1.2.2. Activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc...

Un indicador clar de canvi en la pràctica educativa dels mestres participants és que no només introdueixin nous continguts en el tercer nivell de concreció del currículum, sinó que **siguin capaços d'adaptar noves estratègies i recursos per aconseguir aquests nous objectius interculturals.**

Encara que ho veurem molt millor més endavant en posteriors bucles d'acció, ja des del començament **el professorat participant ha adoptat iniciatives** molt interessants respecte a la seva pròpia pràctica educativa.

Destaquen, en primer lloc, i molt lligat a les directrius d'un model educatiu intercultural (Arroyo,2000) el donar veu a les persones representants de les cultures treballades, i aquesta intenció ha servit també per modificar les estratègies d'ensenyament-aprenentatge **passant el mestre a ser un “conductor” i l'alumnat nouvingut adoptar un nou paper com a “especialista”.**

“Se li pregunta a Lorena sobre el Brasil. El localitza al mapa amb l'ajuda de Miguel i Mao (Ecuadorians) que sí que ho sabien. Localitcem Brasil i Catalunya”.(P11: D-

brasil 2B P-2.rtf - 11:2)

“En João ajuda als que no s'orienten.”(P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:7)

“En Joao ens ajuda a pronunciar-la bé. I després la cantem tots junts. Costa una mica que aprenguin algunes parts, però finalment ajudats per el Joao i la Nyeletti ens en sortim.”(P 8: D-BRASIL 2A Mt 1.rtf - 8:6)

En general veiem que les sessions s'han presentat de manera **participativa i lúdica**, metodologia una mica diferent del treball amb el llibre de text.

“La sessió es va plantejar de manera participativa i com un joc (sobre un mapa de Peteres calcular i comprovar quantes vegades cabia la silueta d'Espanya a dins del Brasil...)”(P 4: D- brasil 2A F-2.rtf - 4:1)

Com exemple del tipus d'introducció cultural que volíem fer, **reflectim la manera d'introduir les sessions, des de música**, amb la intenció d'adonar-nos que volíem no només treballar una cançó d'un altre país (objectiu curricular), sinó que volíem fer-ho perquè era, en aquest cas, del Brasil, el país on van néixer els nostres companys i/o companyes. Aquest també és un indicador d'una altra forma de fer.

“Avui farem una cançó molt bonica que ve d'un país molt especial, del Brasil!. El país on va néixer en Joao...”(P 8: D-BRASIL 2A Mt 1.rtf - 8:1)

L'especialista de música, a més d'introduir el coneixement cultural a les tres classes de segon, **ha substituït a un dels mestres** participants –que va haver de marxar-, en una de les sessions de llengües programades **a fi i efecte de no perdre el fil conductor**.

“És la primera vegada que faig una sessió de llengua amb aquests alumnes”(, P 9: D-BRASIL 2A Mt 2.rtf - 9:1)

Una altra modificació en la pràctica educativa de l'especialista, que més endavant serà força emprada, i molt en línia amb les indicacions d'obrir el currículum a la participació de les famílies, va ser el **convidar a una de les mares** a participar en alguna de les sessions previstes.

“Hem convidat la seva mare, l'Edna, una persona molt col·laboradora, a la sessió.”(P10: D-BRASIL 2B Mt 1.rtf - 10:1)

“L'Edna ens ha ajudat amb les lletres, ens l'ha cantat i ens ha ensenyat com ballar-la”(P10: D-BRASIL 2B Mt 1.rtf - 10:3)

El tutor i les tutores, per la seva banda, també han introduït elements i activitats que no estaven previstes i que han ajudat a arrodonir diverses sessions: **el Francesc va engrescar a l'especialista d'educació física** tot aportant un altre joc popular de Brasil

força interessant per treballar els nostres objectius interculturals: “¿te gustan tus amigos?”

La Maite també va obrir portes a d’altres suports quan l’alumna brasilera li va dir que tenia pel·lícules on apareixia el personatge del conte, muntant una sessió expressament per al visionat de la cinta.

La Pilar, no contenta amb donar veu a la seva alumna, va tenir una idea molt interessant, fer-li **explicar un conte conegut** -“La Caputxeta vermella”- **en portuguès.**, on, aprofitant les semblances entre les llengües, es va aconseguir que l’alumnat se n’adonés des de la pràctica, (reforç de la capacitació metalingüística de treball en base a les semblances entre les llengües).

“Se li proposa que expliqui el conte de la Caputxeta en portuguès És capaç de fer-ho i atrau l’atenció perquè la classe descobreix que l’entenen. Entre tots recordem les paraules que ens han estat familiars i les referim al castellà o al català (P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:2)

Volem destacar, per últim, el procés que la Maite ens detalla, ja que no només no és la seva forma habitual de treball, sinó que obra una altra manera de fer on és **el propi alumnat qui assoleix la veu**, establint així aquest “diàleg” tan profitós des del nostre enfocament educatiu, que ja Elliot (1997) prioritzava.

“D’altra banda, aquesta participació d’una forma controlada està valorada positivament. També s’ha de destacar que els alumnes tenen moltes ganes de parlar de molts llocs del món, no només del país en qüestió, de manera que tot i que encaminem el tema, ens anem aturant en temes que destaquen els propis alumnes i que també són del seu interès”(P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:8)

Finalment, voldríem presentar un exemple d’innovació “extraescolar”. Efectivament, encara que ja era una activitat prevista dins algunes actuacions que l’escola portava a terme en diferents moments abans de la nostra intervenció (setmana de construcció de barrets del món, etc) –en la línia del currículum de contribucions que coneixíem amb Banks (2004)- , en el moment de treballar nosaltres la cultura brasilera el professorat del centre va fer coincidir, engrescant a familiars brasilers de l’escola, **la setmana de menjar típic de Brasil al menjador**. En veiem algunes imatges.

Il·lustració 7.1 Menjador, Brasil

Il·lustració 7.2 Menjador, Brasil

Il·lustració 7.3 Menjador, Brasil

1.2.3. Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte tenen segons l'alumnat sigui autòcton o nouvingut

Un indicador clau de la bondat o no de l'experiència seria el **“com” l'alumnat reacciona davant els canvis proposats**, recollit de la seva veu en els informes, anècdotes i registres narratius per part dels mestres participants i l'observadora.

Només començar el procés investigador ja es va començar a veure que **el propi alumnat feia seves algunes de les activitats treballades**. En el cas de música, com que es va conèixer una cançó-dansa, diferents mestres van observar com, a l'hora del pati, **espontàniament diversos nens i nenes incloïen aquesta dansa en el seu repertori lúdic**.

“En Pau agafa pel braç a la mestra i arrossegant també la Nyeletti, es posa a cantar la Ciranda del Brasil que han après aquella setmana. Tots tres fan el ball de roda, s'han après la lletra sencera. Quan la mestra després de la primera vegada marxa cap a dins ells segueixen ballant amb d'altres alumnes que se'ls han afegit.” (P 2: anecdota 2 brasil.rtf - 2:1)

“Baixem al pati amb l'esmorzar, uns quants nens i nenes (entre 6 i 8) em diuen que

han après una cançó i una dansa del Brasil a l'hora de música. El João i la Nyeleti organitzen la rotllana i es posen a cantar "Ciranda" i a fer la dansa. Riuen i diuen és molt divertida i s'assembla a altres balls de rotllana..." (P 1: anecdota1 brasil.rtf - 1:1)

També referent a l'àrea de música recollim una reacció espontània de l'alumnat que demostra que la metodologia emprada pel professorat té **ressonàncies** immediates, ja que a partir d'aquell moment l'alumnat d'altres països, tant de segon com d'altres cursos, anirà aportant músiques diverses.

"Diversos alumnes de diferents països han aportat de manera voluntària i força espontània CD de música dels seus llocs d'origen. Anteriorment s'havia demanat col·laboració en aquest sentit però no havia tingut massa èxit".(P 3: anecdota 3 brasil.rtf - 3:1)

No hi ha cap mena de dubte que l'alumnat ha rebut aquestes sessions amb molt de gust, segurament perquè és una novetat, modifica les metodologies habituals, dóna veu als companys i companyes etc...i vol continuar fent-ho.

Com que no se'ls ha demanat la seva opinió directament, llegirem doncs en paraules dels pràctics aquesta ressonància de l'experiència en l'alumnat:

"Somriuen tots els nens participants molt contents d'haver après aquesta cançó que els agrada molt i a més els dóna una sensació emocionant"(P 2: anecdota 2 brasil.rtf - 2:2).

*"La Marta recorda, davant la demanda d'altres nens de la classe, que aprendrem, al llarg del curs, cançons en totes les llengües i de tots els països d'on siguin els companys. **Notícia rebuda amb força alegria** per tota la classe que anomena països d'on saben que hi ha nens i nenes".(P15: O-Brasil 2A llengua .rtf - 15:10)*

"Clamor popular BIEN"(P18: O-Brasil 2C música .rtf - 18:1)

Ens agradaria destacar també algunes paraules de l'alumnat que demostren no tant la satisfacció en sí per la feina que s'està fent, sinó més aviat la **necessitat de fer accions d'aquest tipus**. D'una banda, hi ha una naturalitat en veure "semblances" i tenir visions força obertes i naturals de la realitat del món. Tant és així que **un dels alumnes se n'adona en veure el mapamundi que, en realitat, tota la terra era un únic continent**.

"El Pau surt per explicar-li a la Maite, senyalant-ho amb el dit, que el perfil de Brasil encaixa amb el Golf de Guinea a l'Àfrica., i la Maite li dona la raó" (P17: O-Brasil 2c -v- general.rtf - 17:5).

Capítol 7.

D'altra banda, un comentari d'un nen en sentir parlar en portuguès i adonar-se que era una altra llengua li va fer exclamar que **“ell no sabia que hagués més llengües a banda del català, castellà i l'anglès”**. Sembla prou justificat, només amb aquest comentari de l'alumne, la necessitat d'obrir el currículum i encabir i mostrar altres visions del món, avui més proper que mai, objectiu últim del nostre treball investigador.

Pararem ara **atenció concretament sobre l'alumnat significat** de cadascuna de les classes, ja que serà un indicador important a tenir present com han rebut aquestes sessions les persones pertanyents a la cultura treballada.

En general veurem que **tots tres han viscut les activitats proposades amb una enorme motivació i satisfacció**. Aquest convenciment comença a demostrar-nos l'efectivitat del treball d'investigació quant a l'ajut que poden suposar accions d'aquest tipus per pujar l'autoestima dels nouvinguts, ajudant també a crear la seva pròpia identitat personal, tal com llegíem al preàmbul de la LOGSE.

Veiem ara com afecta positivament a les tres persones nascudes al Brasil, tot contant que cada una d'elles partia de situacions diferents dins el grup.

“el nen és una persona oberta, líder i participativa, així que li ha anat molt bé, ja que sabia la cançó i el conte, de fet ha portat altres del Saci, quan va veure els mapes de seguida es va mostrar disposat a explicar-nos on estava Brasil ...mol bé, molt bé..., a més, és clar, ho fa amb un llenguatge que potser arriba més als companys,” (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:1)

És de destacar el cas de la nena la mare de la qual es va convidar a participar, ja que no només ella va estar molt contenta, sinó també la seva mare i, a diferència del Joao, la Lorena és força tímida i normalment no destaca, tal com expressa la seva tutora.

“No és una nena gaire expressiva, més aviat una mica apàtica de vegades, però avui s'ha sentit plenament identificada amb l'activitat. Ens ha ajudat amb la lletra i se n'ha fet protagonista” (P12: D-Brasil 2C Mt 1.rtf - 12:4)

El cas de la tercera nena nascuda a Brasil també ha estat força positiu tant per a ella com per al grup, i ha afegit una reflexió interessant per tothom quan se li va preguntar **si es sentia d'aquí o d'allà** i ella, molt naturalment, **ens va fer veure que d'ambdós llocs** sense cap tipus de “xoc” ni reticències.

“L'Aimée estava totalment entregada a la sessió, és ella la que ens va fer de guia. Ens va explicar que tota la seva família és de Brasil, menys ella que és de Catalunya. Encara, que és conscient, i així li ho expliquen els seus pares que té la possibilitat de

pertànyer tant a Catalunya com al Brasil. La nena sembla molt orgullosa d'aquesta "doble nacionalitat..". estava molt feliç" (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:5)

Com analitzarem més endavant, aquest augment d'autoestima sembla positiva en tots els casos, encara que, com hem vist, tot i que la majoria de vegades coincidirà que l'alumnat nouvingut no acostumarà a ser "líder", si que el cas del Joao ens farà **anar amb compte amb un "excés" de protagonisme** en aquells nens o nenes que si que ho eren. El cas del Joao va resultar finalment una excepció, ja que la resta de nens i nenes significats no tenien una posició al grup de lideratge, més aviat al contrari.

Acabem aquest apartat recordant alguns altres exemples que ens faran veure la bondat de l'experiència i l'**interès que havia despertat entre l'alumnat nouvingut, però no nascut en altres països**, (la Nyeleti es filla de moçambiquesos, i un altre nen fill d'argentins). En tots els casos, (també passarà amb una filla d'uruguaians), aquesta segona generació també sembla demanar accions específiques, i justifica el treball cap a un currículum més obert culturalment, de manera que tothom es vegi representat.

"La Nyeleti afegeix que ella també la sabia molt (la cançó) bé perquè el seu pare és de Moçambic i li ha ensenyat el portuguès, i ho diu ben orgullosa i feliç" (P15: O-Brasil 2A llengua .rtf - 15:3)

"En aquest punt, curiosament, se m'acosta un dels nens més participatius i moguts de la classe i em diu que ell és d'Argentina amb molt d'orgull (encara que ens consta que és nascut a Barcelona), i, evidentment, jo li dic que no hi ha problema, que també farem una cançó del seu país." (P15: O-Brasil 2A llengua .rtf - 15:12)

1.2.4. Valoració i opinió personal del professorat respecte a l'aplicació de l'experiència a l'aula: efectes, incidència, dificultats, dinàmica i clima intercultural

De la mateixa manera que volíem saber com respon l'alumnat durant el procés, també s'ha de tenir present el **parer del professorat implicat respecte als efectes** immediats de l'experiència a les seves aules.

Encara que els participants han destacat alguns trets diferents com a motius de satisfacció després de les primeres sessions de treball, tots coincideixen a **valorar positivament l'experiència, destacant l'alt grau de participació de l'alumnat, i la**

creació d'un clima d'aula col·laborador i motivador, com reflecteixen els següents paràgrafs a tall d'exemple.

“Els alumnes estaven interessats i amb ganes de col·laborar es van manifestar atents i interessats El clima de l'aula era de bastant atenció i curiositat.” (P 4: D-brasil 2A F-2.rtf – 4).

“L'experiència ha estat força positiva i els nens/es han gaudit força de l'activitat.” (P 5: D- Brasil 2C-J.rtf - 5:6)

“En general el nivell de participació ha estat molt bo. El clima de l'aula era una mica sorollós perquè tots hi volien participar. L'Activitat els ha motivat. El clima era de col·laboració.” (P 9: D-BRASIL 2A Mt 2.rtf - 9:3)

“Ha estat molt gratificant, molt engrescadora. Ens hi hem trobat bé tots plegats.” (P14: D-Brasil Mt 3-2A.rtf - 14:6)

“Hem compartit una estona bonica i divertida. Hem descobert coses interessants del Brasil.” (P12: D-Brasil 2C Mt 1.rtf - 12:7)

“En general hi va haver una gran acceptació per part de tots els alumnes. No es pot destacar cap actitud negativa o de rebuig de cap dels alumnes.” (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:3)

Per corroborar també amb la resta de professorat la satisfacció personal i la bona rebuda per part de l'alumnat, afegim ara un parell de paràgrafs extrets del registre d'algunes de les primeres sessions per part de la investigadora-observadora.

*“Trobo que l'alumnat en general **ha rebut amb força interès i entusiasme les diferents activitats proposades**: ha reaccionat positivament i participativament a totes elles. L'alumna que pertany a la cultura treballada ha estat molt disposada a donar dades i ajudar, sobre tot en el moment que ha aparegut el personatge que ella coneixia .Respecte a la professora: Ha lligat molt bé les activitats per anar assolint els diferents objectius interculturals i curriculars previstos, sense perdre l'atenció de l'alumnat tot i un cert esverament segurament degut a la realització d'activitats una mica “diferents” del que és habitual tant en continguts com en procediments” (P17: O-Brasil 2c -v- general.rtf - 17:7)*

*“**Experiència molt bona**, cap problema amb el recurs preparat, rebut amb molta alegria tant per la persona representant de la cultura brasilera com per la resta de l'alumnat. Em sembla molt positiu que, al finalitzar la sessió i comentar la Marta que es faria de totes les cultures representades, tothom ho hagi rebut amb evident joia. “(P18: O-Brasil 2C música .rtf- 18:5)*

El següent comentari d'una de les tutores fa esment a una de les característiques més interessants a tenir presents, i que anirà sortint al llarg de tota l'experiència, i és la **naturalitat amb què aquest alumnat rep aquests tipus d'informació cultural** degut a que, com ens diu, és la realitat que viuen des de petits.

“El nivell de participació és molt alt, els nens s’interessen per tot el que els puguis explicar. A més, hi ha molts nens que tenen molts coneixements de la localització de diferents països del món donat que és la seva realitat des de ben petits, ho viuen amb total naturalitat i de forma totalment positiva i engrescadora.” (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:4)

Destaquem però un dels comentaris del mestres participants ja que ens demostra l’impacte que ja es va veient més enllà de les experiències a segon curs i que justifica el treball en aquesta línia.

“Crec que davant l’èxit de l’experiència de Brasil tots tenen ganes de participar i de què li toqui al seu país. Fins i tot alumnes d’altres cursos. Ara se senten més segurs i veuen que l’ús que fem del seu material complau i interessa a tothom.” (P 3: anecdota 3 brasil.rtf - 3:2)

Alguns dels mestres participants ajusten encara més i destaquen algun element puntual com a motiu de satisfacció.

“La motivació dels alumnes i la seva participació.” (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:9)t

“La diversificació d’activitats i matèries implicades (llengua, música, matemàtiques, ed. Plàstica, etc.) El diàleg i la conversa al llarg de totes les activitats.” (P 4: D-brasil 2A F-2.rtf - 4:7)

1.3. REFLEXIÓ I VALORACIÓ DEL PROFESSORAT AL FINAL D’AQUESTA ETAPA

En un treball d’investigació-acció cooperativa com el que vam plantejar es indispensable dedicar un temps, al final de cadascun dels bucles d’acció, per a **reflexionar sobre el que ha passat** (Kemmis i McTaggart, 1988), decidir què ha funcionat i què no i les raons. Aquest procediment comporta també un **procés de formació continua** a mida que avança l’experiència. Nosaltres vam complir aquest requisit reunint-nos i fent informes orals perquè tothom escoltés les veus dels altres.¹⁴⁰

Hem realitzat l’anàlisi d’acord amb una sèrie de categories que ens permetin recollir tots els aspectes a tenir present en un procés de formació i transformació com el que hem decidit portar a terme. Les hem agrupat en quatre metacategories que corresponen a *la*

¹⁴⁰ Els mateixos informes (transcrits i analitzats) ens ajudaran a demostrar el rigor científic de la investigació, doncs es triangula la informació entre tots els participants i amb la resta de documents.

valoració del professorat, dificultats sorgides i suggeriments de millora. Tots aquests aspectes pertanyen al procés implícit de formació del professorat, encara que hem afegit també un ítem específic de *formació intercultural* que no es pot llegir separatament de tot el procés, sinó perquè és el propi professorat qui ho destaca .

1.3.1. Valoració general

Els participants posen en comú el que pensen de l'experiència (fins ara hem analitzat els documents personals: diaris, anècdotes, registres narratius), **així tothom s'assabenta del "què" i el "com" han fet els altres**, assolint la investigadora externa el paper de conductora en el procés de formació iniciat. Aquest procés reflexiu ajuda a prendre consciència al grup del que s'està fent i com està resultant, ajudant doncs a fer una valoració objectiva del treball.

En un primer moment veiem doncs que la visió global de l'experiència **els ha semblat positiva**, (corroborant el que la resta de documents recollits ens indicaven).

"Positiva i millorable a mesura que anem provant i parlant sobre les diferents cançons i països a treballar. Així que bé, penso que ha estat una activitat molt positiva i una petita descoberta" (P 4: D- brasil 2A F-2.rtf - 4:8)

Es valora positivament el protocol seguit de començar amb la cançó i anar passant per totes les matèries.

"ha estat una bona oportunitat de conèixer més coses i aprofundir a la cultura brasilera, treballant primer amb el conte, que fa tallar la filada i introduint el mapa, cantant una cançó i explicant el conte tal com ell l'havia sentit a casa." (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:3)

Encara que els recursos per a aquest primer moment de l'acció ja estaven desenvolupats, alguna de les mestres ja ha pres **iniciatives** com el fet de fer explicar un conte conegut per l'alumnat en portuguès, destaquem d'idoneïtat de la proposta i ens sumem a la valoració positiva que fa la mestra de l'activitat. Amb aquest indicador ja s'albira el procés d'avanç cap a l'autonomia dels pràctics, i és un bon exemple d'integració de continguts per assolir els objectius proposats.

"És que el més al·lucinant va ser que la Lorena, quan va sortir, jo li vaig proposar

dient-li que si s'atreveria a llegir un conte que jo sabia que els nens coneixien, i el més al·lucinant va ser la cara que van posar tots quan van veure que ho entenien tot, una llengua que ha priori ningú s'imaginava que entendria, perquè es plantegen l'anglès i res més... El silenci que es va aconseguir aconseguit per la comprensió va ser..”(P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:23)

Una altre aspecte molt valorat pel professorat participant torna a fer esment de la **naturalitat d'aquest alumnat per obrir-se a d'altres cultures**, demanant més activitats en aquest sentit i rebent-les amb interès i expectació.

“Jo el que he vist és que és una cosa molt positiva per a tots els nens i és que són nens que coneixen que els seus companys són de diferents llocs i tenen moltes ganes de treballar en aquest sentit. Quan vaig posar el mapa a la pissarra casi s'ho mengen, perquè no només veien el Brasil, veien la Xina, Equador... Vull dir que si, si, una experiència positiva i participativa per a tots. Volen veure la pel·lícula del Sací, tornar a cantar i ensenyar-me la cançó, hem fet la recerca de paraules que ahir no ens va donar temps i tota l'estona em pregunten quan farem altres activitats d'aquest estil. Ha funcionat molt bé i molt positivament per a tots, i de forma molt efusiva”. (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:34)

1.3.2. Dificultats detectades

Molt important en el procés de reflexió final és el detectar les dificultats sorgides a fi i efecte de poder solucionar-les abans de plantejar un nou bucle d'acció.

Les dificultats sorgides han estat de quatre tipus diferents: per la modificació metodològica, pels efectes del protagonisme en algun dels casos, de tipus tècnic, i de temps de dedicació.

Va resultar difícil donar resposta a la primera d'elles, que tothom ha estat d'acord en assenyalar com inherent a unes **activitats i metodologies que es surten del que és habitual.**

“Hi ha hagut força més desordre que en una classe “normal”.”(P10: D-BRASIL 2B Mt 1.rtf - 10:4)

“Que estaven una mica massa esverats, però era degut al mateix entusiasme.”(P14: D-Brasil Mt 3-2A.rtf - 14:4)

“Molt nerviosisme per part dels alumnes.”(P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:6)

Capítol 7.

La solució, en part, s'assolirà en el decurs de la investigació, ja que, al menys la novetat ja no serà un element definitori de les sessions. Podem avançar que així va ser.

Una altra dificultat que ja ha paregut en diversos documents respecte a l'“impacte” sobre un dels alumnes representats es que, pel protagonisme assolit, **ha reforçat una autoestima que ja era força elevada**. Tot i que es decideix estar molt al cas per intentar que no passi, s'arriba a la conclusió que els efectes positius sobre l'alumnat nouvingut en general són molt grans. Avancem però que va ser l'únic cas on es va donar aquest efecte “negatiu” entre tots els nens i nenes representants de les diferents cultures (24 en total).

“..també hi ha un tema, bé, no tampoc negatiu, però ahir en l'estona d'assemblea, algú li va tirar en cara al Joao que què passava, ja que només volia que ser protagonista, ser el primer a la fila, manar...en fi., penso que, pel fet d'haver estat protagonista en aquestes activitats, potser se li ha pujat una mica al cap i els seus companys li retreuen”(. P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:5)

Per últim, una darrera dificultat es troba per **problemes de tipus tècnic** inherents al procés investigador, ja que el fet de gravar algunes sessions comporta més aldarulls del que és habitual. En aquest sentit pensem que el problema s'acabarà en el moment que s'acostumin a la càmera i, en tot cas, al finalitzar el procés d'investigació.

“Sessió de la tarda, influència de la càmera i interrupcions per motius de canvis de cinta de vídeo. A més, la sonoritat de l'aula és molt dolenta i es crea molt de soroll.” (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:7)

Encara que en el proper apartat també trobarem indicacions per part dels participants lligat amb el indicador sobre la formació, el tema de **la flexibilitat del temps** que s'ha de dedicar ha aparegut diverses vegades, amb la intenció de fer les coses ben fetes i que no es quedin només en “afegitons” . Molt interessant constatar el que ja Banks (2004) ens parlava i veure que es vol anar més enllà.

“El cantar en una altra llengua tot i que sigui propera és més complicat i s'hi ha de dedicar més temps si es vol aprendre amb perfecció”(P12: D-Brasil 2C Mt 1.rtf - 12:5)

1.3.3. Efectes no previstos

En la línia del professional reflexiu que subscrivim amb Díaz-Aguado (1999) i Besalú (2002), **destaquem aquells aspectes no previstos** i que no responen a cap altra enunciat previ però que creiem interessant reflectir, ja que són indicadors d'un procés formatiu en el àmbit intercultural.

D'una banda, una dada curiosa ha sorgit en dos dels grups quan han hagut de fer el dibuix del personatge del conte, que clarament especifica que era un nen "negre". Decidim estar al cas en d'altres moments que pugui aparèixer **el tema dels "colors"**, encara que l'alumnat sembla tenir un predisposició a no fer ús ni de la paraula ni del color, segons veiem.

"Demanen si el poden pintar marró claret, perquè negre no" (P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:6)

Una de les mestres, la Pilar, ens explica que no acaba de veure l'efectivitat d'aquestes accions, si més no, ens explica que no més que d'altres activitats que donessin també protagonisme a l'alumnat. La resta del professorat no ho veu així.

"No és més engrescador perquè sigui de fora." (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:7)

Tot i aquesta declaració, acabem de llegir al anterior punt el gran efecte que li havia fet el veure al seu alumnat "al·lucinat" per entendre el conte que la seva companya els explicava.

D'altra banda, aquesta mateixa mestra és la que es planteja **fer un seguiment acurat del tema del ús dels colors en altres activitats**, com ens explica.

"Sí, però jo tinc gravat el fixar-me, si fem més observacions en la diversitat a l'activitat de plàstica què fan, quins colors agafen., la diferència de la pell en colors." (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:25)

Finalment ens dóna la raó implícitament, ja que després d'explicar-nos el cas d'una alumna que ella havia tingut un altre curs i que portava molt malament la seva identitat perquè era negra, **reconeix implícitament la bondat de l'experiència**.

"ho portava molt malament ella, li hagués anat molt bé això" (P19: REUNIO POST-BRASIL novembre.rtf - 19:28)

1.3.4. Valoració de la formació

Es fa difícil separar en una d'investigació-acció cooperativa la part de formació de la resta del procés investigador, ja que ha quedat palès que **els pràctics aprenen des de la pràctica, constantment**. Destaquem però alguns paràgrafs que demostren que el propi professorat ja està sent capaç, des de bon començament, **d'identificar uns objectius clarament interculturals**, (prèviament el professorat participant ha codificat¹⁴¹ el llistat de característiques del model intercultural conegudes en la formació inicial per cercar-les en les activitats realitzades). També ha estat capaç de proposar metodologies per aconseguir-ho i, finalment, lligar-ho amb els objectius de cada moment per a l'àrea de forma natural. Veiem alguns exemples

Respecte a característiques específiques d'un currículum intercultural:

“Treball aspectes metalingüístiques (sobretot en base a semblances). Treballar més i millor la història i la geografia de les cultures minoritàries.” (P 6: D-Brasil 2B-P-1.rtf - 6:7).

Respecte a l'ús de metodologies més adients assolir aquest nou currículum

“A més crec que tot i que s'ha de tenir un guió d'activitats, s'ha de tenir suficient flexibilitat per a que els propis alumnes siguin els que van obrint diferents temes relacionats amb les cultures treballades. I el mestre fa de conductor d'aquests.” (P13: D-BRASIL Mi 2C 1.rtf - 13:10)

Respecte a la possibilitat de lligar-ho amb el currículum previst

“En un moment donat va sorgir que tots són d'aquí, però que ens interessa saber d'on venim per conèixer els nostres avantpassats. Va venir bé, perquè el vam lligar amb la festa de Tots Sants que havíem treballat aquells dies.” (P11: D-brasil 2B P-2.rtf - 11:7)

¹⁴¹ Veure llistat de codificacions del professorat a l'annex del capítol